

Uporaba plea bargain postopka za potrebe pregona gospodarskega kriminala

Miha Šepec, Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru

Namen

V prispevku predstavim plea bargain postopek kot učinkovit kazenskoopravni procesni mehanizem pregona gospodarskega kriminala. Plea bargain želi sprejeti tudi Slovenija, vendar le za potrebe skrajševanja sodnih zaostankov, ne pa z vidika možnosti dogovarjanja tožilca z obdolženci kaznivih dejanj, katerim bi se odpustil kazenski pregon ali drastično zmanjšala kazen, v zameno za njihovo pomoč in sodelovanje pri pregonu težjih oblik kriminala. Brez te pomoči notranjih kolaborantov bo delo tožilstva pri težkih gospodarskih kaznivih dejanjih izredno oteženo. Podan bo tudi kritični prikaz primera ameriškega podjetja Enron.

Metodologija

Prispevek je teoretične narave. V prvem delu se ukvarjam s plea bargain postopkom s teoretično/analitičnega vidika. Postopek preučujem z vidika potrebe po uveljavitvi v našem kazenskem pravu za namene pregona gospodarskega kriminala. V drugem delu podam kritično analizo primera – ameriškega podjetja Enron.

Ugotovitve

Ugotavljam da je, v kolikor želimo učinkovito preganjati gospodarski kriminal, potrebno uveljaviti plea bargain postopek v našo kazensko zakonodajo. Le z možnostjo dogovarjanja tožilca s kolaboranti (ki bodo samostojni storilci kaznivega dejanja) v gospodarski organizaciji, bo mogoče učinkovito preganjati glavne storilce največjih gospodarskih kaznivih dejanj v Sloveniji.

Izvirnost/pomembnost prispevka

Plea bargain postopek ostaja v Sloveniji pretežno teoretično neobdelan mehanizem. Ko se govori o plea bargain postopku, se ga omenja izključno za namene skrajševanja kazenskih postopkov – pozablja pa se na vidik pogajanja tožilca z obdolžencem za potrebe pregona težjih oblik kriminala (organiziran, gospodarski kriminal). Ravno s tega vidika so koristne ugotovitve prispevka, ki prikažejo kako potrebna je ta možnost tožilstva, v kolikor želi učinkovito preganjati težje oblike (gospodarskega, organiziranega) kriminala.

Ključne besede: gospodarski kriminal, plea bargain, kaznivo dejanje, kazenski postopek, dogovor tožilca z obdolžencem, Enron, zloraba položaja

1 Uvod

Lahko bi rekli, da je pregon gospodarskega kriminala v Sloveniji trenutno na vrhuncu. Številne kazenske zadeve,¹ ki so bile sprožene v zadnjem času zoper tako imenovane „slovenske tajkune“, pričajo o tem, da si Slovenija na vse pretege želi sankcionirati in kaznovati številne gospodarske velemože, ki so na nezakonit način prišli do bogastva, namerno privedli podjetja na rob propada in z namenom lastne obogatitve izvajali različna človeku nevredna dejanja.

Kolikor se število kazenskih zadev sliši obetavno, pa je ključnega pomena število obsodilnih sodb, ki jih bomo dočakali ob epilogu sodnih zadev. V pravnih krogih je čutiti izredno veliko mero skeptičnosti, da bodo tožilstva gospodarskim „tajkunom“ lahko kaj dokazala in da bo kdo od njih dejansko preстал kakršnokoli zaporno kazen. Dejstvo namreč je, da Slovenija s svojim načinom pristopa h gospodarskemu kriminalu temu ne more biti kos. S težkimi gospodarsko-kazenskopravnimi stvarmi se ukvarjajo posamezni tožilci, ki povečini niso kos kompleksnosti primerom, obenem pa so tako finančno-stimulacijsko, kot tudi strokovno, podhranjeni, v primerjavi z odvetniki, ki zagovarjajo obdolžence gospodarskih kaznivih dejanj.

Ker je gospodarski kriminal sofisticirana in visoko strokovna oblika kriminala, ki pogosto pušča izredno malo sledi in dokazov, bo potreben tudi na strani pregona drugačen pristop. Ta pristop se kaže v metodi plea bargain, ki bi morala biti uporabljena na nižjih udeležencih gospodarskega kriminala, ki pa zaradi svoje manjše vloge niso ključna tarča organov pregona, posedujejo pa znanje in vedenje o prepovedanih dejanjih svojih nadrejenih, zoper katere bodo pripravljene pričati in pomagati tožilstvu, v zameno za odpustitev kazenskega pregona.

2 Uporaba plea bargain postopka za potrebe pregona gospodarskega kriminala

Plea bargain je široko uporabljen kazensko-procesni institut ameriškega pravosodja, v okviru katerega se tožilec dogovori z obdolžencem glede kaznivega dejanja in kazni zanj, v zameno za obdolženčevo priznanje. Ameriško ustavno sodišče (v Santobello v. New York, 404 U.S. 260, 1971) ga je opredelilo kot poglavito komponento pravosodne administracije. V ZDA naj bi kar devetdeset procentov kazenskih zadev rešili ravno z uporabo omenjenega instituta.²

Black's law Dictionary (1999) podaja sledečo definicijo pri terminu plea bargain: „*Pogajani dogovor med tožilcem in obdolžencem, na katerem obdolženi prizna krivdo za milejše kaznivo dejanje ali na eno izmed večih očitanih kaznivih dejanj, v zameno za ugodnost tožilca – običajno nižja kazen, ali odpustitev pregona zoper druga kazniva dejanja.*“

Sprack (2006) razlaga, da pod pojmom plea bargain razumemo štiri pojavne oblike:

- dogovor med sodnikom in obdolžencem, da v kolikor ta prizna vsa ali nekatera kazniva dejanja v obtožnici, bo sodnik izrekel (oziroma ne bo izrekel) določeno kazen

¹ Afera »čista lopata«, afera Vegrad, afera HIT, operacija Plinfin (odkupov Pivovarne Laško in koprškega Istrabenza), primeri Boško Šrota, Igorja Bavčarja in Ivana Zidarja.

² Vir: Enciklopedija vsakodnevnega prava. Plea Bargain. Internetni vir: (www.enotes.com/everyday-law-encyclopedia/plea-bargaining).

³ Slovar uporablja besedo »criminal defendant«. Predlog novega ZKP (Drugi osnutek zakona o kazenskem postopku. 26.09.2008) uporabo pojma »obdolženi« začne vezati na osebo zoper katero se preiskovalni postopek policije in tožilstva osredotoči zaradi utemeljenega suma, da je storila kaznivo dejanje. Do takrat velja za osumljenca kaznivega dejanja.

- možnost tožilstva da, v kolikor obdolženec prizna nekatera kazniva dejanja, ne vključi novih ali hujših kaznivih dejanj v obtožnico, ali pa od sodnika zahteva nižjo kazen (ne pride v poštev v Angleškem sistemu)
- strinjanje tožilstva z obrambo, da bo sprejelo krivdno priznanje za lažje kaznivo dejanje in ne bo zahtevalo pregona za težje kaznivo dejanje
- zagotovitev tožilstva, da ne bo zasledovalo enega ali večih kaznivih dejanj v obtožnici, če obdolženec prizna preostala kazniva dejanja

Gre torej za različne oblike barantanja tožilstva z obdolžencem kazivega dejanja. Večja kot so pooblastila tožilstva (oziroma zaupanje v tožilstvo), širše dogovore lahko to sklene z obdolžencem. Plea bargain postopek je prvotno namenjen skrajševanju sodnih zaostankov in s tem razbremenitvi sodnega sistema v državi. Namesto, da se sodni sistem ukvarja in preobremenjuje z vsako banalno zadevo v kateri se izrekajo po par mesečne zaporne kazni, se lahko osredotoči na državi pomembnejše zadeve,⁴ saj bo večina lažjih primerov rešena z dogovorom tožilca z obdolžencem.

Sekundarni namen, ki ga z metodo plea bargain lahko dosežemo pa je pogajanje z obdolžencem v zameno za njegovo pomoč ali pričanje proti drugim storilcem hujših kaznivih dejanj. Gre za pritegnitev udeleženih obdolžencev (torej tistih, ki so na kakršenkoli način sodelovali v organizirani kriminalni aktivnosti) kaznivih dejanj kot sodelujočih prič, s pomočjo (v obliki priskrbljenja dokazov ali v obliki pričanja na sodišču) katerih se razkrije kriminalna dejavnost večjih razsežnosti.⁵ Takšno pogajanje med tožilcem in kolaborajočim obdolžencem⁶ kaznivega dejanja lahko pomaga državi do najbolj skritih storilcev težko dokazljivih kaznivih dejanj (vodje kriminalnih združb in gospodarsko-kriminalnih organizacij, ki jim bo brez pomoči notranjega sodelavca izredno težko karkoli dokazati). Pri plea bargain postopku torej lahko ločimo pogajanje za priznanje obdolženca (torej prvotni namen postopka) in pogajanje za sodelovanje obdolženca, ki se mu v zameno za pomoč lahko kazen bistveno zniža ali pa celo odpusti pregon (drugotni namen postopka).

Država je namreč bistveno bolj zainteresirana preganjati hujše oblike kriminala in obsoditi storilce težje dokazljivih kaznivih dejanj (organiziran in gospodarski kriminal). V javnem interesu je zato odpustiti pregon ali bistveno zmanjšati kazen storilcu milejšega kaznivega dejanja, če bomo zato v zameno dobili njegovo pomoč pri dokazovanju kaznivih dejanj prej omenjenim storilcev.

Žal se institutu plea bargain kontinentalo kazensko pravo na vse pretege izogiba. Med temeljnimi argumenti se pogosto navaja spoštovanje pravice do poštenega sojenja in domneve nedolžnosti. Pravica do poštenega sojenja vključuje tudi pravico do sojenja v razumnem roku, katero pa Slovenija s svojimi dolgotrajnimi sodnimi postopki le podpovprečno zagotavlja. Ni mi treba posebej opozarjati, da z zamudnim načinom sojenja, tako zelo opevana specialna

⁴ Najhujša kazniva dejanja, organiziran kriminal in gospodarska kriminaliteta.

⁵ S pomočjo „malih rib“ pridemo do „velikih“.

⁶ Seveda tu ne moremo govoriti o storilcu kaznivega dejanja, saj mu le to še ni bilo dokazano s pravnomočno kazensko obsodbo.

prevenција popolnoma izgubi svoj smisel.⁷ Glede domneve nedolžnosti pa sem mnenja, da jo bistveno bolj krši postopek kaznovalnega naloga.⁸

Seveda pa je potrebno zagotoviti zakonsko predpisane pogoje in postopek po katerem bi pogajanje med tožilcem in obdolžencem potekalo. Nujni zakonski pogoji bi morali biti sledeči:

a) utemeljen sum, da je obdolženi izvršil kaznivo dejanje; b) pravni pouk s katerim se obdolžencu predstavi odpoved pravic in posledice, ki ga bo zanj imelo dano priznanje oziroma sklenjen dogovor; c) priznanje oziroma sklenjen dogovor obdolženca mora biti voljno, svobodno in pisno izraženo ali zvočno zabeleženo; d) obdolžencu mora biti predstavljena ponudba tožilstva, na kateri je natančno zapisano za katero kaznivo dejanje se bo preganjal in kakšno kazen bo tožilstvo zahtevalo, oziroma za katero kaznivo dejanje se mu bo pregon odpustil v zameno za sodelovanje; e) tožilec bo moral očitano kaznivo dejanje obrazložiti; f) pri podaji priznanja in pri pogajanju mora biti vse čas prisoten zagovornik.⁹

Potrebno je upoštevati, da je organizirani in gospodarski kriminal praktično nemogoče učinkovito kazensko preganjati brez sodelujočih notranjih akterjev - pogosto storilci milejših in manj nevarnih kaznivih dejanj, ki bodo tožilcu, v zameno za odpustitev pregona, pripravljeni pomagati zbirati dokaze in pričati na sodišču. Medtem ko lahko za skrajševanje kazenskih postopkov uporabljamo številne druge izbirne mehanizme (Bošnjak, 2006) pa je plea bargain edini, ki nam omogoča tak način sodelovanja tožilca z obdolžencem. Tu je potrebno poudariti, da trenutno veljavni Zakon o kazenskem postopku (ZKP-UPB4 z novelo ZKP-I in ZKP-J) vsekakor ne omogoča uporabe plea bargain mehanizma. Institut seveda ni zakonsko opredeljen, pa tudi če bi bil, bi sovpadal s temeljnimi načeli našega kazenskega postopka. Med drugim z načelom oficialnosti po katerem mora tožilec preganjati vsako zaznano kaznivo dejanje.¹⁰ Prav tako plea bargain tudi ne bi sovpadal z vlogo sodišča, ki jo določa ZKP in z načelom iskanja materialne resnice. Pri plea bargain mehanizmu je namreč izrednega pomena, da se sodišče postavi v vlogo nevtralnega varuha zakonitosti in da se ne dojema kot organ, ki vodi celoten postopek, dokazuje in na koncu še sodi (predlog novega ZKP-1 se temu idealu približuje, obenem pa uvaja tudi bistveno večjo težo tožilčevemu predlogu glede višine kazni). Tožilstvu je pri plea bargain postopku potrebno tudi dati nekoliko več maneverskega prostora, ki mora nujno vključevati vsaj približen kazenski okvir, ki ga tožilec lahko določi za kaznivo dejanje. Sistem po katerem sodišče izreka kazen po izredno širokem kazenskim okviru, ki je določeno v Kazenskem zakoniku (KZ-1), namreč ne bo ustrezen za uporabo plea bargain postopka.

Plea bargain mehanizem bi morali v Sloveniji zakonsko opredeliti in poskrbeti, da ne bi prišlo do zlorab s strani tožilstva, a obenem le temu tudi zaupati in ga ne pretirano omejevati pri njegovi uporabi.¹¹ Obeta se nam sicer uvedba mehanizma z novelo ZKP-K (Kovačič, 2010), ki se nanaša na skrajševanje kazenskih postopkov, ne predvideva pa dogovorov tožilstva z udeleženci kaznivih dejanjih, katerim bi se odpustila ali zmanjšala kazen v zameno za njihovo

⁷ Kaznovani storilec se je po parih letih od storitve kaznivega dejanja lahko že poboljšal, poslabšal, ali pa je medtem, glede na to kako počasi se premika kazensko sodstvo v Sloveniji, že umrl.

⁸ Ta zakonsko opredeljeni institut (oziroma posebni postopek) namreč omogoča presumpcijo krivde za kaznivo dejanje, v kolikor obdolženec ne poda ugovora (podobno kot recimo plačilni nalog po Zakonu o prekrških). Sodnik bo tako v kolikor obdolženi ne ugovarja, temu izrekel predlagano sankcijo tožilca (v kolikor bo ta po sodnikovem mnenju utemeljena).

⁹ Več na to temo, glej Šepec 2010.

¹⁰ Seveda so zakonsko določene izjeme, po katerih se tožilec lahko odloči, da ne bo sprožil pregona zoper kako milejše kaznivo dejanje – vendar te ne vključujejo kakršnegakoli pogajanja z obdolžencem v smislu odpustitve pregona ali milejše kvalificiranje kaznivega dejanja v zameno za priznanje ali sodelovanje s tožilcem.

¹¹ Glej tudi Šepec, 2010.

pomoč in sodelovanje pri pregonu storilcev težjih kaznivih dejanj. Vendar ker je do sprejema te novele v času pisanja še daleč, je zato tu ne bi podrobneje obravnaval.

Temeljne karakteristike gospodarskega kriminala z vidika kazenskega pregona so njegova kompleksnost, skritost in težka dokazljivost. Klasično preiskovanje gospodarskega kriminala bo pogosto oteženo. Zbiranje dokazov zoper gospodarska kazniva dejanja je pogosto izredno težavno (v primeru Vegrad je recimo kar čez noč »izginila« ogromna količina listin). Pregon takih kaznivih dejanj se mora zato prilagoditi. Pri organiziranemu kriminalu se pogosto uporabljajo notranji tajni policijski sodelavci (Dobovšek, 1997) ali pa kar policisti, preko katerih se pridobi dokaze in notranje informacije o strukturi organizacije in o njenih vodilnih članih. Pri gospodarskem kriminalu je taka oblika notranjega delovanja policije pogosto manj uspešna. Storilci takih kaznivih dejanj so pogosto visoko izobraženi strokovnjaki s poznavanjem prava, ekonomije in gospodarske strukture. Njihovemu krogu se je težko priključiti, običajno pa delujejo sami ali v navezi s strogo izbranim sodelavcem. Tisti, ki o njihovi prepovedani aktivnosti kaj vedo, so ponavadi na njihovi »plačilni listi« ali pa celo udeleženci-pomočniki pri kaznivih dejanjih. Ravno slednji pa so za organe pregona najbolj zanimivi. To so pogosto računovodje ali nižje zaposleni posamezniki v gospodarski organizaciji, ki ne bodo pripravljene tvegati svoje svobode v zameno za ščitenje višjih oseb v gospodarstvu (za razliko od organiziranega kriminala, ki temelji na lojalnosti in kjer obenem obstaja tudi velik strah kolaborantov pred povračilnimi ukrepi kriminalne organizacije zoper njih, v kolikor bi se odločili za sodelovanje z organi pregona). Ravno do teh oseb, ki so sicer pogosto samostojni storilci »milejšega« kaznivega dejanja, mora priti tožilstvo in ob ustrezno zakonsko urejenem postopku (Šepec, 2010) pogajanja z njimi, le tem predstaviti bonitete sodelovanja s tožilstvom (predvsem v smislu izogitvi kazenskega pregona in posledic, ki lahko nastanejo v njegovem okviru). Pomoč takih kolaborantov bo tožilstvu bistveno pripomoglo k uspešnemu pregonu gospodarskega kriminala in v končni fazi do obsodilne sodbe.

V okviru gospodarskega kriminala bi bil plea bargain lahko izredno učinkovito sredstvo s katerim bi tožilec, preko udeležencev na nižji ravni v kaznivi gospodarski aktivnosti, prišel od najvišjih in najbolj skritih storilcev gospodarskih kaznivih dejanj.

Poglejmo si uporabo plea bargain mehanizma v praksi na svetovno znanem amerškem primeru Enron.

3 Kritična analiza primera (Enron)

Tisti, ki se ne ukvarjajo z gospodarskim kriminalom, primera Enron verjetno ne poznajo najbolje. Na mestu je zato par uvodnih besed o samem podjetju. Že v uvodu pa lahko rečemo, da je primer Enron (imenova tudi The Enron scandal) zelo verjetno največji svetovni kompleks gospodarskih kaznivih dejanj do današnjega dneva. Glavni storilci pa so bili v končni fazi obsojeni po veliki zaslugi dogovorov, ki jih je tožilstvo sklenilo z nekaterimi zaposlenimi podjetja, ki so v zameno za zmanjšano kazen, ali odpustitev kazenskega pregona, pričali proti vodilnim akterjem in odgovornim za nastali škandal – torej po zaslugi plea bargain mehanizma. Enron je bila ameriška energetska družba s sedežem v Houston - Teksasu. Primarno se je podjetje ukvarjalo z električno energijo, nato pa je širilo svoj domet tudi na brezžična omrežja, jeklo, rizični menedžment, transport itd. Podjetje je imelo okoli 22.000 zaposlenih. Leta 2000 naj bi se vrednost podjetja cenila okoli sto milijard dolarjev, leta 2001 pa je zapadlo v stečaj. V

Času propada podjetje se je izkazalo, da je bilo finančno stanje družbe umetno napihnjeno preko sistematičnega marketinškega računovodstva s katerim so vodilni v družbi Enron prikazovali vsako leto ogromne dobičke, katerih dejansko ni bilo, s tem pa posredno zviševali ceno delnic, katere so v končni fazi prodali in dobro zaslužili.

Glavni krivci za afero Enron so bili:

- a) Kenneth Lay – ustanovitelj podjetja in predsednik nadzornega odbora,
- b) Jeffrey Skilling – predsednik uprave,
- c) Andrew Fastow – glavni finančni svetovalec in desna roka Skillinga.

Odločilni obdobje za podjetje je nastopilo leta 1997, ko je Skilling postal predsednik uprave podjetja (oziroma CEO, kar je ameriška ustreznica glavnemu izvrševalcu poslov v podjetju). Z nastopom funkcije je Skilling uvedel "mark to market" financiranje (od točke do trga), ki je temeljilo na tem, da je podjetje vse bodoče potencialne profite predstavilo kot že obstoječe. Tako je podjetje vsako leto zabeležilo ogromne dobičke, saj je v pozitivne bilance vneslo pričakajoče dobičke iz bodočih poslov (večina teh poslov se je nato izkazala za neprofitne ali pa je imel Enron z njimi celo izgubo). Tako vodenje računov je seveda prikazovalo podjetje kot izredno uspešno, kar se je odražalo tudi na borzi, saj je delnica Enrona stalno rasla (vse do začetka propadanja leta 2001). Problem takega računovodenja pa je seveda, da je popolnoma nenadzorovano, in da je popolnoma v presoji vodilnih, kakšne (fiktivne) dobičke bodo prikazovali vsako leto. To seveda ne bi bilo mogoče, če ne bi takih bilanc potrdili tudi revizorji. V primeru Enron je bila za to odgovorna revizorska hiša Arthurja Andersona (McLean, Elkind, 2003).

Vodilni v podjetju so tako preko finančnih mahinacij in poneverb spravljal delničarje v zмотo, umetno napihovali vrednost delnice, katere so kot lastniki, takrat ko so te dosegle vrhunec cene, tudi prodali. S takim ravnanjem so izvršili več zlorab notranjih informacij, goljufij in poneverb.

Podrobno spuščanje v afero Enron mi prostor ne dopušča, obenem pa to tudi ni namen tega prispevka. Namen je razložiti, kako je mehanizem plea bargain nujno potreben pri pregonu gospodarskega kriminala.

Zaradi obsežnosti celotne zadeve, se bom tu osredotočil le na osnovni problem kazenskega pregona. Tožilstvo je pred seboj dobilo izredno kompleksno zadevo v kateri je bilo storjeno ogromno kaznivih dejanj, prav toliko pa je bilo tudi storilcev. Prvi pristop (tipično slovenski) bi bil poskusiti najti vsakogar, ki bi mu lahko kaj očitali in potem voditi, morda povsem nesmiselne, kazenske postopke, v katerih bi se v končni fazi izrekla minimalna zaporna ali pa celo pogojna kazen. Ameriški pristop (Bryce, 2003) je bil bolj sofisticiran in profesionalno izveden. Namen tožilstva je bilo preganjati in kaznovati le tiste, ki so najbolj prispevali k nastalemu propadu podjetja. Naj omenim, da sam propad podjetja ni sporen. Podjetništvo je v končni fazi, kot bi rekel profesor Ivanjko, igra, katere namen je v skladu s pravili pobrati čimveč denarja drugemu. Kaznivo je lažnivo prikazovanje finančnih stanj, s katerimi so vodilni spravili v zмотo delničarje, napihnili ceno delnic in le te potem dobro prodali, obenem pa v kočni fazi zaradi svojih ponarejanj finančnih stanj, delničarjem povzročili velike premoženjske škode. Izvršena so bila kazniva ravnanja z znaki goljufij, zlorab položaja, pranje denarja in zlorab notranjih informacij.

Ameriško tožilstvo je zato največ moči in sredstev usmerilo zoper tri vodilne in najbolj odgovorne za nastalo stanje – Kenneth Lay, Jeffrey Skilling in Andrew Fastow. Velik problem

tožilstva v začetku preiskave je bilo pomanjkanje oprijemljivih dokazov. Omenjeni trije namreč niso puščali nobenih konkretnih sledi, iz podjetja pa naj bi v času propada izginili praktično vsi relevantni dokumenti (iz revizorske hiše Anderson naj bi izginilo okoli 30.000 elektronskih pisem in računalniških datotek ter okoli tone papirantih dokumentov (Bryce, 2003).

Tožilstvo je zato potrebovalo drug način pridobitve dokazov. Te pa bi jim lahko najbolje posredoval eden od notranjih akterjev v sami aferi. Seveda pa je tožilstvo rabilo konkretne dokaze zoper tega storilca, saj mu le tako lahko ponudi »kupčijo«. V zameno za njegovo pričanje, bi tako tožilstvo odstopilo od pregona določenih kaznivih dejanj ali pa za kazniva dejanja zahtevala nižjo kazen. Tožilstvo je tako ponudilo plea bargain dogovor Fastowu. V zameno za njegovo pričanje bi odstopili od nekaterih točk obtožnice, skupna kazen, ki bi se zanj zahtevala pa bi bila občutno nižja. Fastow, ko je bil seznanjen z dokazi zoper njega in s potencialno kaznijo, ki mu grozi za navedena kazniva dejanja je dogovor sprejel (delno tudi zato, ker so vodilni v podjetju, vključno s Skillingom in Layom, poskusili prikazati, kot da je za vse odgovoren ravno Fastow). Ravno njegovo pričanje pa je bilo eno od ključnih elementov, ki je pripeljalo do obsodilne sodbe tako Laya kot Skillinga.¹²

Lay je bil obsojen po desetih točkah obtožnice, vendar je pred izrekom kazni umrl, Skilling pa po devetnajstih točkah od osemindvajsetih obtožnice in trenutno služi 24-letno zaporno kazen. Fastow se je s tožilstvom dogovoril za desetletno zaporno kazen, vendar je zaradi dobrega sodelovanja, tožilstvo predlagalo še dodatno znižanje kazni, tako da je v končni fazi odslužil le šest let zaporne kazni. (internetni vir: <http://accounting.smartpros.com/x53064.xml>)

Trmasto vztrajanje tožilstva pri najvišji kazni za vse tri bi lahko imela za posledico, da bi zgubilo primer proti vsem, zaradi pomanjkanja dokazov. Bistveno bolje je, da se nekomu izreče nižja kazen in da zaradi tega ostali vodilni akterji dobijo zasluženo kazen, kot pa da trdoglavo odklanjamo plea bargain in poskušamo v izredno težavnih kazenskih postopkih, na lastno pest vsakemu vse dokazati, kot to počne Slovenija. Ravno preko plea bargain mehanizma lahko tožilec od kolaboranta dobi informacije in dokaze, ki jih lahko nato uporabi zoper ostale organizatorje in vodilne v kriminalni združbi ali organizaciji, v kateri so se vršila kazniva dejanja. Znižaje kazni sodelujočemu storilcu je nujno zlo, ki pa je manjše od tistega, kot če organizatorji in vodilni akterji težkih gospodarskih kaznivih dejanj ostanejo nekaznovani.

Slovenija se trmasto izogiba plea bargain postopku, ob morebitnem sprejemu pa bo namenjen le zmanjševanju sodnih zaostankov in ne kot možnosti pritegnitve kolaborantov na stran tožilstva in s tem lažje in bolj učinkovito dokazovanje proti ostalim storilcem kaznivih dejanj.

Naj omenim kazensko obravnavo drogeraškega kralja podzemlja, ki trenutno poteka v Sloveniji pod že skoraj absurdnim policijskim nadzorom. Morda bi bilo enostavneje dokazati kazniva dejanja vodilnim v kriminalni združbi, če bi se tožilstvo pogodilo z enim od obdolžencov v aferi, kateremu bi v zameno za njegovo pričanje ponudili odpustitev kazenskega pregona za njegova kazniva dejanja? Vendar je potrebno poudariti, da je plea bargain v kriminalnih združbah, ki se ukvarjajo z drogami in orožjem pogosto manj uspešen – kolaboranti se namreč bojijo povračilnih ukrepov kriminalne združbe, ki so za njih pogosto usodni. V gospodarskem kriminalu tega strahu ni. Vodilni gospodarski kriminalci običajno nimajo vezi s "podzemljem" in so visoko izobraženi ekonomski, pravni ali gospodarski strokovnjaki, ki zlorabijo tržne in ekonomske mehanizme za doseg pridobitve premoženja. Njihovi pomočniki (v primeru Enron

¹² Priložnost sem imel osebno poslušati eno od tožilc, ki je sodelovala v tožilski ekipi afere Enron. Njena teza je bila, da jim brez plea bargain metode verjetno ne bi uspelo učinkovito dokazati prenekatera gospodarska kazniva dejanja glavnima dvema odgovornima (torej Layu in Skillingu).

recimo Fastow in računovodja Anderson) pa bodo hitro sklenili dogovor s tožilstvom, da bi se izognili zaporni kazni.

Skranji čas je, glede na neuspešnost našega tožilstva in sodišč pri pregonu težjih oblik organiziranega in gospodarskega kriminala, da ta kazensko-procesni institut sprejmemo in zakonsko uredimo tudi v Sloveniji.

4 Sklepna beseda

Slovenija, v kolikor se želi spopasti s kompleksnostjo pregona gospodarskega kriminala, potrebuje utečene mehanizme pregona, ki jih uporabljajo države z dolgoletno tradicijo pregona gospodarskega kriminala. Eden izmed izredno učinkovitih mehanizmov je tudi plea bargain. S pomočjo tega postopka se lahko tožilec dogovori z obdolženci kaznivih dejanj, da bo kazenski pregon odpustil ali drastično znižal zahtevano kazen (seveda ob pogoju, da je on tisti, ki lahko določa kazen) v zameno za obdolženčevo sodelovanje, ki se bo kazalo v pričanju ali priskrbljenju dokazov zoper vodilnega organizatorja kriminalne aktivnosti (v gospodarstvu bodo to pogosto vodilni menedžerji, direktorji in člani uprave). Brez take pomoči notranjih sodelovancev, ki bolj kot zvestobo organizaciji cenijo lastno svobodo in mir pred kazenskih postopkom, bo pregon skritega in težko dokazljivega gospodarskega kriminala pogosto neuspešen. Učinkovitost in dimenzije plea bargain postopka smo prikazali tudi na primeru ameriškega podjetja Enron, ki nazorno pokaže, kako lahko uporaba tega mehanizma olajša delo tožilcem in pomaga pri dokazovanju kaznivih dejanj storilcem gospodarskega kriminala.

5 Literatura

- A look in those involved in Enron case. (2006). *Smartpros*. Pridobljeno 10.04.2011 na <http://accounting.smartpros.com/x53064.xml>.
- Bošnjak, M. (2006). Izbirni mehanizmi v kazenskem postopku. V K. Šugman (ur.), *Izhodišča za nov model kazenskega postopka*. (str. 419-460). Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
- Bryce, R. (2002). *Pipe dreams: Greed, Ego and the death of Enron*. ZDA: Public Affairs publishing.
- Dobovšek, B. (1997). *Organiziran kriminal*. Ljubljana: Unigraf.
- Dobovšek, B. (2004). *Korupcija v gospodarstvu*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve - Generalna policijska uprava.
- Garner, B. (ur.). (1999). *Blacks Law Dictionary, 7. izdaja*. Minnesota: West Group.
- Encyclopedia of everyday law - Plea Bargain*. Enotes. Pridobljeno 15.09.2010 na www.enotes.com/everyday-law-encyclopedia/plea-bargaining.
- Kovačič Milinar, B. (2010). ZKP-K - korak v pravo smer, toda kam vodi pot? *Pravna praksa* 29(36), 8-9.
- McLean B. in Elkind P. (2003). *Smartest guys in the room. The amazing rise and scandalous fall of Enron*. ZDA: Portfolio hardcover publishing.
- Šugman, K. (ur.) (2006). *Izhodišča za nov model kazenskega postopka*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

Santobello v. New York. (1971). Justia US Supreme Court Center. Odločba ustavnega ameriškega sodišča 404 U.S. 260. Pridobljeno 8.3.2011 na <http://supreme.justia.com/us/404/257/case.html>

Selinšek, L. (2006). *Gospodarsko kazensko pravo*. Ljubljana: GV Založba.

Sprack, J. (2006). *Criminal procedure (a practical approach)*. New York: Oxford University press.

Stefančič, M. (2002). Enrongate. *Mladina*, 6, 22-23.

Šepec, M. (2010). Mehanizem plea bargain v kazenskem pravu. *Pravna praksa*, 29(47), 17-18.

Kazenski zakonik Republike Slovenije (KZ-UPB1). Ur. l. RS, (95).

Kazenski zakonik (KZ-1). Ur. l. RS, (55).

Kazenski zakonik Nemčije. Strafgesetzbuch (StGB). Dobljeno 10.03.2011 na <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

Predlog novega ZKP, Drugi osnutek zakona o kazenskem postopku - 26.09.2008. Dobljeno 22.10.2010 na http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/2005/PDF/zakonodaja/2008_09_26_drugi_osnutek_ZKP-1.pdf<http://www.mp.gov.si/>

Ustave republike Slovenije (1991). Uradni list RS

Zakona o gospodarskih družbah (ZGD-1-UPB3). Ur.l. RS, (65).

Zakon o kazenskem postopku (ZKP-UPB4). (2007, 2008, 2009). Ur.l. RS, (32/07, 68/2008, 77/2009).

Zakon o odgovornosti pravnih oseb za kazniva dejanja (ZOPOKD-UPB1). Ur. l. RS, (98).

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o odgovornosti pravnih oseb za kazniva dejanja (ZOPOKD-B). Ur. l. RS, (65).